

**MUHTASARI WA RIPOTI YA KAMATI YA KUCHUNGUZA NA KUDHIBITI HESABU ZA
SERIKALI NA MASHIRIKA YA UMMA (PAC) YA BARAZA LA WAWAKILISHI KWA
MWAKA 2014/2015**

UTANGULIZI

Mhe. Spika, naomba nianze kwa kumshukuru Mwenyezi Mungu Mtukufu kwa kutujaalia na kutuwezesha kuhudhuria kikao hiki tukiwa wazima wa afya.

Aidha, nikushukuru wewe Mhe. Spika kwa kuniruhusu na kunipa fursa ya kusimama mbele ya chombo hiki kwa nia ya kuwasilisha Ripoti ya Kazi ya Kamati ya Kuchunguza na Kudhibiti Hesabu za Serikali na Mashirika ya Umma ya Baraza la Wawakilishi kwa mwaka wa 2014/2015 inayohusu Ripoti nne za Mdhubiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali za mwaka 2011/2012 na 2012/2013.

Mhe. Spika, kabla ya kufanyakazi niliyoikusudia, naomba kwanza kwa niaba ya Kamati yangu nitoe mkono wa pole kwa Uongozi na Wajumbe wa Kamati ya Fedha, Biashara na Kilimo ya Baraza la Wawakilishi, wanafamilia pamoja na wananchi wa Jimbo la Magomeni kwa kuondokewa na kiongozi na mwanafamilia Marehemu Mhe. Salmin Awadh Salmin. Tunamuomba Mwenyezi Mungu awape wote moyo wa subra na amlaze mahapa pema peponi marehemu, Amin!

Mhe. Spika, kwa upande wangu binafsi na walio wengi wetu tunamkumbuka Mheshimiwa Salmin kwa ujasiri wake wa kujenga hoja ndani ya Baraza hili, kuwa ni mtetezi wa mamlaka ya Baraza kama chombo cha wananchi pamoja na uwajibikaji wa Serikali. Hatuna neno kubwa zaidi la kuonesha tulivyoguswa na tukio hili zaidi ya kusema “Inna lylahi wainna ilayhi rajiun”.

Mhe. Spika, Kamati ya Kuchunguza na Kudhibiti Hesabu za Serikali na Mashirika ya Umma kwa mwaka huu ilizifanyia kazi ripoti nne kama zifuatazo:-

- i. Sehemu ya Ripoti ya Ukaguzi wa Hesabu kwa Mawizara, Mashirika na Taasisi za Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ya mwaka 2011/2012.
- ii. Sehemu ya Ripoti ya Ukaguzi Yakinifu kwa Miradi ya Taasisi za Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, ya mwaka 2011/2012.
- iii. Ripoti ya Ukaguzi wa Hesabu kwa Mawizara, Mashirika na Taasisi za Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar ya mwaka 2012/2013.
- iv. Ripoti ya Ukaguzi Yakinifu kwa Miradi ya Taasisi za Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar, ya mwaka 2012/2013.

Mhe. Spika, naomba niitumie nafasi hii kumpongeza kwa dhati Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali licha ya changamoto kubwa ya kibajeti na kitaalamu inayoendelea kuikabili Afisi yake, kwa kuendelea na kazi ya kutoa ripoti kwa wakati, pamoja na kuibua maeneo mapya ya ukaguzi na aina mpya ya ukaguzi. Ni dhahiri kuwa umuhimu wa Afisi ya Mdhibiti unaendelea kufahamika na umuhimu wa kazi ya Mdhibiti kupitia ripoti zake unaendelea kufahamika na kuheshimika miongoni mwa wananchi.

Mhe. Spika, isingekuwa vyema kufunga ukurasa huu pasina kutoa pongezi na shukurani kwa Wajumbe wa Kamati hii kwa mashirikiano na kazi kubwa ya kuzipitia, kuzichambua na kuzifanyia kazi ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi wa Hesabu zinazopokelewa na Kamati kutoka kwa Baraza hili kwa kila mwaka. Mimi binafsi nafahamu baada ya kuiongoza Kamati hii kwa kipindi cha miaka miwili na nusu nikiwa Makamo na miaka mitano ya Uongozi wa Kamati hii, juu ya ugumu, uzito na changamoto ya ama kuiongoza au ya kuwa Mjumbe wa Kamati hii kutokana na ukweli kwamba, Kamati inazifanyia kazi Ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu ambazo msingi wake ni utekelezaji wa Sheria za Fedha, Sheria za Manunuzi, Sheria za Ukusanyaji wa Mapato na matumizi (Appropriation and Finance Act) pamoja na Sheria nyenginezo zinazosimamia taasisi mbali mbali za umma nchini.

Mhe. Spika, mbali ya ugumu na changamoto ya uelewa wa Sheria na mambo mengine ya kitaalamu yanayohusiana na Hoja za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu, jambo jengine ambalo limekuwa ni tatizo kwa Kamati na hata Wajumbe wa Baraza hili ni uhaba wa muda wa kufanya kazi kwa Kamati ukilinganishwa na wingi wa ripoti ambazo huambatana na uhalisia wa uchunguzi. Mhe. Spika, hapa naomba ikumbukwe kuwa mwaka jana (2014), Kamati yangu iliwasilisha sehemu ya Ripoti ya Ukaguzi ambayo leo hii tunakamilisha sehemu ya ripoti hiyo iliyobaki. Ukiachia mbali suala hilo naomba niliarifu Baraza kuwa hata Ripoti ya mwaka 2012/2013 ambayo tulikabidhiwa mwaka jana mwezi Julai kwa tatizo la muda wa kufanyia kazi litokanalo na uwezo wa Baraza kifedha, kamati hii imeshindwa kukamilisha kuifanyia kazi kwa ujumla wake na hivyo sehemu ya Ripoti hii, hasa Ripoti ya Ukaguzi Yakinifu wa Mazingira, itakamilishwa na kuripotiwa kwa Baraza Jipya la 9 2016 In Shaa Allah.

Mhe. Spika, utaratibu au mwenendo huu wa ripoti moja kufanyiwa kazi nusu nusu na ikaripotiwa nusu nusu si tu haipendezi bali pia haikubaliki kutokana na ukweli kwamba:-

1. Wajumbe waliopo sasa kama baadhi yao hawakurudi hawatoweza kujua hatma ya ripoti walioanza kuifanyia kazi;
2. Wajumbe wapya hawatoweza kufahamu msingi wa hoja, majibu ya mapendekezo na hatua zilizochukuliwa na Serikali; na

3. Baraza kushindwa kukabiliana na kasi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu ya ukaguzi na uandaaji wa ripoti kwa kila mwaka na kwa kila kipindi inapotokezea CAG kufanya Ukaguzi Maalum.

MAENEO YA HOJA ZA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU NA UCHUNGUZI WA KAMATI

Mhe. Spika, kama nilivyotangulia kueleza awali kuwa Ripoti nne za Mdhibiti ambazo Kamati ilizifanyia kazi, ziligawika katika maeneo yafuatayo;

1. Eneo la mapato na matumizi ya Wizara na Taasisi nyenginezo za Umma;
2. Ukiukwaji wa taratibu za malipo yanayofanywa na Wizara, Mashirika na Taasisi nyenginezo za Umma;
3. Miamala ya madeni katika Taasisi za Umma;
4. Ufungaji wa Mahesabu katika Taasisi za Umma;
5. Hali ya Mashirika na Taasisi za Umma zinazojitegemea;
6. Ukaguzi Maalum wa Viinua Mgongo;
7. Ukaguzi Yakinifu wa Mali na Miradi ya Maendeleo; na
8. Ukaguzi wa uharibifu wa mazingira.

I UKAGUZI WA MAPATO KATIKA MAWIZARA NA SEKTA NYENGINE ZA UMMA

Mhe. Spika, moja kati ya kazi muhimu inayofanywa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ni utekelezaji wa makusanyo ya kodi na yasiyo ya kodi yanayofanywa na Taasisi mbali mbali za umma ikiwa ni sehemu ya makusanyo ya mapato ya kibajeti kama yanavyoidhinishwa na Baraza hili wakati wa Bajeti kupitia Sheria ya Matumizi (Appropriation Act).

Uchambuzi uliofanywa na Kamati umebaini kuwa;-

1. Asilimia 85 ya Taasisi ziliweza kufikia malengo kati ya asilimia 90 – 100 ya makadirio ya makusanyo;
2. Asilimia 7 ya Taasisi zilivuka lengo kati ya asilimia 105 – 140 ya makadirio yaliyowekwa; na
3. Asilimia 8 ya Taasisi zilikusanya chini ya lengo kwa asilimia kati ya 50 – 84 ya makadirio yaliyofanywa.

Kwa upande wa makusanyo ya ndani ya jumla yanayosimamiwa na Bodi ya Mapato kama Wakala wa Serikali hali inaonesha kutokutengamaa kwa kipindi cha miaka mitatu ambapo mwaka 2011/2012 jumla ya Tsh.119,858 bilioni zilikisiwa kukusanywa ambapo

makusanyo halisi yalifikia jumla ya Tsh. 120,544 bilioni sawa na asilimia 100.57. Kwa mwaka wa fedha 2013/2014 jumla ya Tsh. 171,350 zilikisiwa kukusanywa na hadi kumalizika kwa mwaka jumla ya Tsh. 177,723 sawa na asilimia 103.72.

Mhe. Spika, licha ya hali ya makusanyo ya mapato kuonekana kuvuka lengo kwa mwaka wa fedha 2013/2014 ikilinganishwa na asilimia 87.46 kwa mwaka wa fedha 2012/2013. Uchunguzi wa Kamati yangu umebaini kuwa, makusanyo yanayokusanywa na kufikia ama kuvuka lengo, hayana uhalisia kwa vile hadi sasa Serikali haijawa na kipimo sahihi cha kuweza kufahamu uhalisia na uwezo wa makusanyo kwa mujibu wa vyanzo stahili vya mapato tulivyonavyo nchini na katika kila taasisi. Sababu inapelekea kuwepo kwa udhaifu katika kufanya makisio ya juu ya mapato (maximum level), pia sababu inayopelekea kuwa na udhaifu katika zoezi lenyewe la ukusanyaji wa mapato hayo.

Hali hii kwa mujibu wa uchunguzi wa Kamati unasababishwa na baadhi ya mambo yafuatayo:-

1. Serikali kutokuwa na uwezo na vigezo katika ukadiriaji wa mapato yatokanayo na vyanzo tofauti katika sekta za umma na zile za watu binafsi. Hii ni pamoja na ukadiriaji wa viwango vya kodi ya mapato yenyewe.
2. Serikali kushindwa kudhibiti magendo ya mafuta. Hapa naomba ifahamike athari itokanayo na magendo ya mafuta kwamba kila lita moja ya mafuta, kodi ya Serikali ni Tsh. 500.
3. Udhaifu katika ukusanyaji wa mapato yatokanayo na shughuli za Mahoteli ya Kitalii kutokana na watendaji wa Bodi ya Mapato (ZRB) kutokuwa na uwezo wa kitaalamu na kiteknolojia wa kukagua mifumo ya kihasibu hali inayopelekea wenye mahoteli kudanganya juu ya uhalisia wa kodi inayostahiki kulipwa Serikalini.
4. Kuwepo kwa ulegevu katika matumizi ya risiti za malipo pamoja na mifumo ya ulipaji wa kodi/mapato.
5. Athari ya kuwepo kwa mamlaka mbili za ukusanyaji kodi (yaani TRA na ZRB) katika nchi moja.
6. Uwezo mdogo wa Bodi ya Mapato kiutendaji.
7. Serikali kushindwa kubuni vyanzo vipya vya kodi sambamba na kuendeleza vilivyopo.

Mhe. Spika, kwa upande wa matumizi ya Serikali hali inaonesha kuzidi kuelemeza na ukubwa wa matumizi yasiyolingana na mapato yanayokusanywa katika kila mwaka wa fedha. Ripoti ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya mwaka 2012/2013 inaonesha hali mbaya ya uingizwaji wa fedha katika taasisi za Umma kama ifuatavyo:-

1. Asilimia 10 ya Taasisi ziliingiziwa fedha wastani wa asilimia kati ya 90 – 98.

2. Asilimia 70 ya Taasisi ziliingiziwa fedha wastani wa asilimia kati ya 55 – 90.
3. Asilimia 20 ya Taasisi ziliingiziwa fedha wastani wa asilimia kati ya 45 - 54.

Mhe. Spika, jambo hili linadhihirisha hali mbaya ya upatikanaji wa fedha katika Taasisi za umma, hali itokanayo na udhaifu wa uchumi, udhaifu katika ukusanyaji wa mapato na udhaifu katika usimamizi wa mipango mbali mbali ya Serikali.

USHAURI WA KAMATI KWA SERIKALI

Mhe. Spika, baada ya Kamati kufanya uchunguzi wake inashauri kwa Serikali mambo yafuatayo:-

Kwa upande wa ukusanyaji wa mapato;

1. Serikali haina budi kuwekeza katika kuimarisha uwezo wa Bodi ya Mapato katika kujenga uwezo wa watendaji wa Bodi ili waweze kukagua mifumo ya kiuhasibu katika miradi ya kitalii. Hii iwe ni pamoja na udhibiti wa matumizi ya mifumo ya kiuhasibu katika maeneo hayo.
2. Serikali iharakishe uingizaji wa matumizi ya mashine za EFD pamoja na matumizi ya risiti katika mauzo ya bidhaa na malipo ya huduma mbali mbali Serikalini.
3. Kuna haja kubwa na ya haraka kwa Serikali kudhibiti magendo ya mafuta.
4. Kuna haja kwa Serikali kupitia wataalamu wa kodi kufanya utafiti juu ya viwango vya kodi pamoja na kufahamu wigo wa mapato kwa kila taasisi.
5. Serikali kuona haja na umuhimu wa Zanzibar wa kuwa na chombo kimoja cha kukusanya kodi. Utafiti unaonesha kuwa uwepo wa vyombo viwili vya ukusanyaji wa kodi, mbali ya kusababusha usumbufu kwa walipa kodi lakini pia imekuwa ni chanzo cha uvujaji wa mapato hasa kwa bidhaa za nje zinazoanza kuratibiwa zikiwa nje ya Nchi na TRA na kumaliziwa na kodi na ZRB.
6. Ili kukuza uchumi na kuongeza ukusanyaji wa kodi, kuna haja kubwa kwa Serikali kubuni na kuvumbua vyanzo vipya vya kiuchumi kama vile uendelezaji wa maeneo huru ya kuichumi, utekelezaji wa sera ya Bandari Huru, Uvuvi wa Bahari Kuu, uchumi wa eneo la mafuta na gesi, uanzishwaji wa viwanda vidogo vidogo nakadhalika.
7. Uimarishaji, uendelezaji na ushirikishwaji wa Sekta Binafsi katika ujenzi wa uchumi wa nchi yetu.

Mhe. Spika, kwa upande wa matumizi ya Serikali. Hali inategemea upatikanaji wa fedha ambapo kabla tuliona kuwa hairidhishi wakati ambapo matumizi ya Serikali yanaongezeka kila mwaka. Hata hivyo, hali ya kutokutosheleza kwa fedha katika matumizi ya Serikali yanasababishwa na;

1. Ukubwa wa Serikali yenye mapungufu ya usimamizi, ubadhirifu na udhaifu katika utoaji wa huduma muhimu kwa wananchi.
2. Kuweco kwa matumizi ya Serikali yasiyozingatia vipaumbele (hasa katika uekezaji katika miundombinu ya uchumi na sekta ya elimu).
3. Uhaulishaji wa mafungu ya fedha usiofuata utaratibu.
4. Matumizi yasiyozingatia thamani ya fedha na tija.
5. Malipo ya matumizi hewa yanayofanywa na watendaji wa Serikali na ubadhirifu wa mali na fedha za umma.
6. Ucheleweshaji wa uingizwaji wa fedha katika mafungu kama yalivyoidhinishwa na Baraza.

Mhe. Spika, Kamati baada ya uchunguzi juu ya matumizi makubwa ya Serikali inashauri mambo yafuatayo:-

1. Serikali inapaswa kuwajibika kwa kuwachukulia hatua za kisheria na kinidhamu viongozi na watendaji wanaobainika kufanya ubadhirifu wa fedha na mali za umma.
2. Serikali inapaswa izingatie nidhamu katika kufanya matumizi na yaendane na mafungu kama yalivyoidhinishwa na Baraza la Wawakilishi.
3. Serikali inapaswa iwe makini katika kuhakikisha kwamba fedha zote ambazo hazikutumika mwisho wa mwaka zinarudishwa Hazina. Kinyume na Utaratibu wa sasa wa baadhi ya taasisi “kuzihifadhi” fedha zinazobaki katika ‘Account’ binafsi.

MATUMIZI YA FEDHA ZA UMMA YASIYOFUATA TARATIBU

Mhe. Spika, kazi ya msingi (core function) inayofanywa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ni kufanya ukaguzi wa matumizi ya fedha baada ya kuidhinishwa na Baraza pamoja na kutoa kibali cha utolewaji wa fedha hizo baada ya kuridhika kwamba fedha hizo ni zile zilizoidhinishwa na Baraza katika mafungu husika na shughuli iliyoidhinishwa. Aidha, matumizi ya fedha hizo hutakiwa yafanywe kwa kuzingatia matakwa ya Sheria za Fedha, Sheria za Manunuzi nakadhalika.

Mhe. Spika, kwa kipindi kirefu kilichopita Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu amefanya kazi kubwa ya kutoa ripoti kila mwaka zikiainisha dosari mbali mbali za matumizi ya fedha za umma. Aidha, Kamati hutoa mapendekezo kwa Serikali katika kuona kuwa hatua madhubuti zinachukuliwa dhidi ya kukabiliana na vitendo vya ukiukwaji wa taratibu, ubadhirifu/wizi wa fedha na mali ya umma.

Sehemu ya Ripoti ya Ukaguzi wa kawaida ya mwaka 2011/2012 na ripoti ya mwaka 2012/2013 taasisi zilizoainishwa ama zilihusika na ukiukwaji wa taratibu za matumizi kwa kutoambatanishwa kwa vielelzo husika vya matumizi (Supporting Document) ama vifaa

vilivyonunuliwa havikuingizwa ghalani, ama baadhi havikuoneshwa thamani halisi inayohusika ni kama zifuatazo:-

1. Wizara ya Habari, Utamaduni, Utalii na Michezo;
2. Wizara ya Uwezeshaji, Ustawi wa Jamii, Vijana, Wanawake na Watoto.
3. Wizara ya Nchi, (AR), Ikulu na Utawala Bora;
4. Wizara ya Biashara, Viwanda na Masoko;
5. Kikosi cha Valantia;
6. Wizara ya Kilimo na Maliasili;
7. Wizara ya Mifugo na Uvuvi;
8. Bodi ya Mapato;
9. Chuo Kikuu cha Taifa (SUZA);
10. Mamlaka ya Uvuvi wa Bahari Kuu;
11. Hoteli ya Bwawani;
12. Chuo cha Maendeleo ya Utalii;
13. Chuo cha Uandishi wa Habari;
14. Mamlaka ya Mafunzo ya Amali;
15. Wizara ya Afya;
16. Wizara ya Nchi, (AR), Kazi na Utumishi wa Umma;
17. Wizara ya Nchi, (AR), Tawala za Mikoa na Idara Maalum za SMZ;
18. Wizara ya Miundombinu na Mawasiliano;
19. Mkoa wa Kaskazini (Unguja);
20. Baraza la Manispaa;
21. Halmashauri ya Wilaya ya Kaskazini "B"; na
22. Halmashauri ya Wilaya ya Kati

Mhe. Spika, Ripoti za Ukaguzi zimeainisha kuwa jumla ya Tsh. 16,282,137,509.77 matumizi yake hayakufuata utaratibu wa kisheria. Kamati yetu baada ya uchunguzi imejiridhisha kwamba;-

1. Ni kweli kwa sehemu kubwa (takriban asilimia 75) ya matumizi ya fedha hizo hazikufuata utaratibu;
2. Ni kweli kuwa sehemu ndogo (takriban asilimia 25) ya matumizi ya fdha hizo yalitumika sahihi, ila kasoro ilitokana na mawasiliano kati ya wakaguzi na wakaguliwa hasa katika kikao cha maagano (Exit Meeting).

Mhe. Spika, naomba Waheshimiwa Wajumbe wafanye rejea katika Hoja ya Mdhibiti, majibu ya Watendaji na uchambuzi wa Kamati kama inayoonekana katika Ripoti Kuu ya Kamati.

MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mhe. Spika, inaonekana kwamba utaratibu wa ukiukwaji wa taratibu za matumizi ya fedha za umma umezoeleka na hauoneshi dalili za kupungua kama si kumalizika licha ya ukaguzi unaofanywa kila mwaka na makemeo ya Kamati na Wajumbe kila unapofika msimu kama huu wa uwasilishaji wa ripoti katika Baraza hili.

Mhe. Spika, hapana shaka sote tunafahamu athari ya vitendo hivi vinavyofanywa na watendaji wenye nia ovu ya kujitajirisha kwa njia za mkato na kwa kuwaibia wananchi. Bado pamoja na juhudi zote mambo yanakwenda kama yaliyozoeleka (Business as usual).

Mhe. Spika, kwa mara nyengine tena, Kamati ya PAC inatoa mapendekezo yafuatayo:-

1. Serikali haina budi kuchukua hatua za wazi kwa watendaji wanaobainika kukiuka na kuiba fedha za wananchi;
2. Serikali ianzishe Idara ya Wakaguzi wa Ndani;
3. Serikali haina budi kuanzisha Kitengo cha Manunuzi ya Umma;
4. Serikali ifanye mapitio ya marekebisho ya baadhi ya Sheria zake zitakazojumuisha Ripoti ya Mdhibiti na Kamati ya PAC kuwa ni sehemu ya ushahidi unaoweza kutolewa Mahakamani;
5. Serikali iharakishe kufanya mapitio na marekebisho ya Sheria ya Fedha na Manunuzi ili ziendane na wakati;
6. Serikali kupitia Idara ya Hazina kuwa makini katika utoaji wa fedha kwenye Taasisi zake na fedha hizo zitolewe kwa wakati uliopangwa;
7. Serikali kuwa makini katika suala zima la uhaulishaji wa fedha katika mafungu. Suala hili limebainika kuwa ndio sababu kubwa ya kutokea matumizi yasiyofuata utaratibu;
8. Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutilia nguvu ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo kwa kuzingatia matumizi yanayolingana na thamani ya fedha (VFM); na
9. Serikali kuiwezesha Afisi ya Mdhibiti kuwa na uwezo wa kufanya ukaguzi wa wizi wa mtandao (Cyber crime).

UWEPWA WA MADENI NA YANAVYOATHIRI UFUNGWAJI WA MAHESABU NA UTEKELEZAJI WA BAJETI

Mhe. Spika, Ripoti za Mdhibiti pamoja na mambo mengine huainisha pia uwepo wa madeni katika Taasisi za Umma na wakati mwengine katika taasisi za Watu Binafsi. Uwepo wa madeni katika Taasisi za Umma si tu unaathiri katika utekelezaji wa bajeti ambapo sehemu ya bajeti ya mwaka unaofuata hutumika kulipia madeni hayo lakini pia

huathiri sana ufungaji wa hesabu hasa katika Taasisi zinazojitegemea kama vile Mashirika ya Umma.

Mhe. Spika, Taasisi zilizoainishwa katika ripoti hizo kuhusika na madeni (ama kudai au kudaiwa) ni hizi zifuatazo:-

1. Wizara ya Fedha;
2. Idara ya Mikopo (Wizara ya Uwezesaji, Ustawi wa Jamii, Vijana, Wanawake na Watoto);
3. Wizara ya Katiba na Sheria;
4. Ofisi ya Mrajis Mkuu (Wizara ya Katiba na Sheria);
5. Mamlaka ya Maji (ZAWA);
6. Shirika la Bandari;
7. Shirika la Magazeti;
8. Mamlaka ya Viwanda vya Ndege;
9. Chuo cha Utawala wa Umma;
10. Chuo cha Kilimo Kizimbani;
11. Shirika la Magari;
12. Kamisheni ya Wakfu na Mali ya Amana (Wizara ya Katiba na Sheria);
13. Wizara ya Afya; na
14. Shirika la Umeme (ZECO).

Mhe. Spika, ukaguzi umebaini jumla ya Tsh. 14,132,690,760 zimekuwa ni fedha zinazoonekana katika ufungaji wa hesabu katika Taasisi zetu lakini hazipo/hazikumiki kiuhalisia kwa vile ni fedha hewa (madeni) na nilisema kabla kwamba athari yake zaidi ni kwa Taasisi zinazojitegemea pale zinapochukulia kwamba hesabu hizi ni sehemu ya mtaji wa Taasisi hizo. Kwa upande wa athari kwa Taasisi za Umma zinazotegemea bajeti kutoka Hazina, athari kubwa ni katika kuziathiri bajeti zao katika kulipia madeni ya nyuma ambayo hayakuwa ni sehemu ya bajeti inayotumika.

Mhe. Spika, uchunguzi wa Kamati yangu umebaini kuwa moja kati ya sababu zinazopelekea kuzalisha madeni ni ukosefu wa nidhamu katika matumizi ya fedha za umma pamoja na kutokuingizwa kwa fedha katika taasisi kwa wakati uliopangwa.

USHAURI WA KAMATI

Mhe. Spika, Kamati ya PAC inashauri mambo yafuatayo:-

1. Serikali na Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kufanya uhakiki wa madeni yote ambayo yamepitwa na wakati na yasiyolipika (Bad Dept) na kuyawasilisha mbele ya Baraza kwa lengo la kufutwa.

2. Serikali kupitia Idara ya Hazina kuchukua dhamana ya ulipaji wa madeni yote yanayotokana na utoaji wa huduma muhimu kwa wananchi kama vile malipo ya umeme kwa huduma za afya na maji, malipo ya wagonjwa nje ya nchi.
3. Serikali kupitia Idara ya Hazina kubeba madeni yatokanayo na kitendo cha kutokuingizwa kwa fedha katika Taasisi ambazo tayari zimeshaidhinishwa na Baraza la Wawakilishi.

UKAGUZI MAALUM WA VIINUA MGONGO

Mhe. Spika, kama tujuavyo kuwa sehemu kubwa ya fedha zinazotengwa katika bajeti kama ni sehemu ya matumizi ya kazi za kawaida kutumika katika ulipaji wa mishahara na mchango wa Mfuko wa Hifadhi ya Jamii (ZSSF). Kwa mfano, jumla ya bilioni 183.6 hutumiwa kwa mwaka kwa malipo ya mishahara na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii ambayo ni sawa na asilimia (50%). Vile vile, sehemu kubwa ya fedha inayotengwa katika Mfuko Mkuu wa Serikali kila mwaka, yaani bilioni 2,232 kwa mwaka sawa na bilioni 186 kwa mwezi, hutumiwa kwa ulipaji wa viinua mgongo na pencheni kwa wafanyakazi wanaostaafu. Kiwango cha mafungu haya hutegemea sana na idadi ya wafanyakazi wanaostaafu.

Mhe. Spika, mfanyakazi anapostaafu hulipwa kiinua mgongo kulingana na muda aliofanyakazi pamoja na kiwango cha mishahara wa mwisho anachopokea. hesabu kama hiyo hutumika katika kutengeneza malipo ya pencheni ya mfanyakazi huyo kwa kipindi chote cha uhai wake.

Mhe. Spika, nimeeleza hivi ili ifahamike namna gani Serikali inavyotumia fedha nyingi kwa ajili ya malipo ya viinua mgongo, lakini pia, kuonesha mahusiano ya kima cha malipo ya kiinua mgongo kinavyoathiri wingi wa fedha anazolipwa mstaafu kama pencheni katika kipindi chote cha uhai wa maisha yake kwa kila mwezi. Inapotokezea watendaji wakafanya michezo yao katika eneo hili la viinua mgongo, tunapaswa tuone ni kwa kiasi gani, Serikali hupoteza mamilioni kwa kila mwezi kwa malipo ya viinua mgongo hewa na pencheni ambayo hulipwa kwa kipindi chote cha uhai wa maisha ya mstaafu.

Mhe. Spika, mfumo wa ulipaji wa viinua mgongo huhusisha Taasisi tatu kuu kama ifuatavyo:-

1. Taasisi ya muajiriwa ambayo huhusika kwa kutayarisha taarifa za mtumishi kama vile; tarehe ya kuajiriwa, mwenendo wa nyongeza za mishahara pamoja na kiwango cha mishahara wa mwisho cha mtumishi huyo anayestaafu;

2. Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ambayo jukumu lake ni kuhakiki na kuthibitisha taarifa za mstaafu huyo na kutoa kibali cha malipo kwa Idara ya Hazina; na
3. Idara ya Hazina ambayo hufanya malipo baada ya kupata kibali kutoka Ofisi ya Mdhibiti.

Mhe. Spika, ukaguzi maalum uliofanywa na Mdhibiti umeonesha namna Serikali inavyopoteza na kuibiwa Mamilioni ya Shilingi kila mwezi kupitia viinua mgongo na pencheni na kila mwaka. Kwa mfano; ukaguzi maalum uliofanywa kwa kufanya ‘*sampling*’ ya Taasisi 5 kama zifuatazo:

1. Chuo cha Mafunzo	-	8
2. Mkoa wa Mjini Magharibi	-	5
3. Jeshi la Kujenga Uchumi (JKU)	-	8
4. Wizara ya Elimu	-	22
5. Wizara ya Miundombinu na Mawasiliano	-	22

umeonesha mafaili 65 sawa na watendaji 65 ambao wametumia jumla ya Tsh. 131,717,898 kama ni nyongeza ya malipo ya kiinua mgongo kwa wastaafu hao, ambapo waliongezewa fedha kwa viwango tofauti. Kuna wengine waliongezewa kwa asilimia 100, wengine asilimia 50 na wengine asilimia 20 inategemea makubaliano yaliyofanyika baina ya mstaafu na maafisa waliohusika.

Mhe. Spika, tunachozungumza hapa ni upotevu/ wizi wa fedha nyingi za umma zitokanazo na ulipaji wa mafao ya kiinua mgongo tu, tukilizungumza hili, ni vyema pia tukajumuisha na wizi wa fedha za umma zitokanazo na ulipwaji wa mishahara hewa. Mheshimiwa Spika, kwa mara nyengine tena sina budi nimpongeze kwa dhati Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa kufanya zoezi la ukaguzi maalum wa malipo ya mishahara kwa Taasisi zote za umma ambapo baada ya ukaguzi huo na ripoti kutolewa imedhihirisha kuwa, kiasi cha bilioni 1.8 kuibiwa kila mwezi kupitia mishahara hewa. Ni masikito ya Kamati yangu na kila anaeguswa na jambo hili kwamba, hadi sasa ripoti hiyo ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu imedhibitiwa na Serikali na imeshindikana kuletwa mbele ya Baraza ili Waheshimiwa Wawakilishi na wananchi waweze kujua ukweli wa jambo hili na matumizi ya kodi zao kupitia malipo ya mishahara kwa watumishi wa umma.

MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mhe. Spika, kutokana na Serikali kuendelea kupoteza fedha nyingi za wananchi kupitia zoezi la malipo ya viinua mgongo na pencheni Kamati yangu inapendekeza hatua zifuatazo kwa Serikali;-

1. Wale wote waliohusika na wizi wa fedha katika ukaguzi uliofanywa ambao ni kutoka Taasisi zilizohusika pamoja na maofisa wa Afisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wachukuliwe hatua za kisheria na kinidhamu.
2. Serikali haina budi kuandaa au kuimarisha data base ya wafanyakazi wote wa sekta ya umma ambapo taarifa zake zitapatikana kwa Taasisi zote muhimu ikiwa ni pamoja na Taasisi husika, Wizara inayohusika na utumishi wa umma, Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali pamoja na Wizara ya Fedha.

UFUNGAJI WA HESABU KWA TAASISI ZA UMMA

Mhe. Spika, kila mwisho wa mwaka wa fedha ni matakwa ya kisheria yanayowalazimisha Maofisa Masuul (Accounting Officers) kufunga hesabu na kuwasilisha kwa Mdhibiti na Mkaduzi Mkuu wa Hesabu ndani ya miezi mitatu tangu siku ya mwisho wa mwaka wa fedha.

Mhe. Spika, ufungaji wa hesabu una umuhimu mkubwa sana kwa Taasisi na Serikali kwa vile hupelekea kufahamika;-

1. Fedha zilizotumika na zilizobakia mwisho wa mwaka katika mafungu;
2. Madeni, faida na hasara; na
3. Thamani ya mali kama mtaji wa Serikali.

Mhe. Spika, Ripoti za Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu zimeonesha maendeleo makubwa yaliyofikiwa ya ufungaji wa hesabu kwa wakati kwa Taasisi za Umma nchini. La kufurahisha zaidi ni lile suala la Taasisi zinazojitegemea ambazo kwa kipindi kirefu tumekuwa tukizilalamikia kwamba haziwasilishi hesabu zao katika Afisi ya Mkaguzi sasa tatizo hilo kwa kiasi kikubwa limetatuliwa, hivyo, Taasisi hizi zinawasilisha hesabu zao kwa Madhibiti kama Sheria za nchi zinavyoelekeza.

MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mhe. Spika, pamoja na mafanikio hayo, Kamati ya Kudhibiti na Kuchunguza Hesabu za Serikali inapendekeza mambo yafuatayo;-

1. Kwa kuwa moja kati ya tatizo linalopelekea kukwamisha zoezi la ufungaji wa hesabu ni kutokuwepo kwa wathamini (valuers) wa mali pamoja na kutokuwepo

kwa sera ya ushukaji wa thamani (Depreciation Policy). Kamati yangu inaishauri Serikali kuajiri wathamini wa kutosha katika Idara ya Uhakiki Mali.

2. Serikali iandae muongozo ama mfumo mmoja wa ufungaji wa hesabu kwa Taasisi zote za umma kati ya ule uliozoeleka (Cash Basis) na ule wa kisasa (Accrual Basis).

HALI NA MWENENDO WA MASHIRIKA YA UMMA

Mhe. Spika, madhumuni makubwa ya uundwaji wa Mashirika ya Umma ni katika utoaji wa huduma bora na za uhakika kwa wananchi, kutoa ajira pamoja na kutoa mchango wa faida kwa Serikali.

Mhe. Spika, mwenendo wa Mashirika ya Umma umeonesha kususua katika miaka ya nyuma hadi hivi karibuni. Sura hii inatokana na ufungaji wa hesabu kwa Mashirika hadi miaka ya 2011 ambapo ilionesha:-

1. Kutokufungwa kwa hesabu ya mwisho wa mwaka;
2. Kutokuwepo kwa Daftari la Mali (Asset Register);
3. Wingi wa madeni; na
4. Kuwepo kwa hasara na kutokulipwa kwa mgao Serikalini.

Mhe. Spika, katika kipindi cha mwaka 2012 – 2014 Mashirika mengi yameonekana kupata uhai (kupata faida) na kuanza kutoa mgao w faida kwa Serikali. Kwa mfano;

1. Benki ya Watu wa Zanzibar (PBZ);
2. Shirika la Bima;
3. Shirika la Bandari;
4. Shirika la Meli.

Mhe. Spika, kwa mafanikio hayo ya Mashirika, naomba nitumie fursa hii kumpongeza sana Waziri wa Fedha na Mawaziri wengine kutokana na umakini wao wa usimamizi, ufuatiliaji na uteuzi wa Wajumbe wa Bodi ambao wametoa mchango mkubwa katika mafanikio hayo. Ni imani ya Kamati kuwa iwapo hatua zaidi zitachukuliwa na Serikali za;

1. Kuongeza mtaji hasa kwa Benki ya Watu wa Zanzibar;
2. Kuteua Wajumbe wa Bodi wenye uwezo zaidi kitaaluma;
3. Udhhibiti wa matumizi holela; na
4. Kuwepo kwa menejimenti makini na adilifu.

Mhe. Spika, hapana shaka kuwa Mashirika yatapiga hatua zaidi na hivyo kuleta tija iliyokusudiwa ambayo ni kutoa huduma bora, ajira kwa wananchi na mgao wa faida Serikalini.

UDHIBITI NA UTUNZAJI WA MALI ZA UMMA

Mhe. Spika, Mdhhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa miaka mitatu sasa anaendelea kufanya Ukaguzi Yakinifu kwa kukagua udhibiti na utunzaji wa mali za umma kama vile samani, vyombo vya moto, majengo nakadhalika. Kamati yangu inafahamu umuhimu zoezi la udhibiti na utunzaji wa mali za umma kutokana na ukweli kwamba;

1. Asilimia 100 ya fedha zinazotengwa katika bajeti ya maendeleo na wahisani zinakwenda katika maeneo ya manunuzi ya huduma, mali na ujenzi; na
2. Asilimia isiyopungua 49 ya fedha zinazotengwa katika bajeti ya matumizi mengineyo zinatengwa kwa ajili ya manunuzi ya vifaa mbali mbali na huduma za uendeshaji.

Mhe. Spika, kwa maana hiyo tunabaini kuwa wastani wa asilimia 75 ya Bajeti Kuu inaelekezwa katika matumizi ya manunuzi.

Mhe. Spika, Kamati inapongeza kwa juhudi iliyoanza kuchukuliwa ya kutayarisha madaftari ya mali (Asset Register) kwa baadhi ya Mawizara pamoja na uuzwaji wa mali chakavu lakini changamoto iliyoopo na inayoendelea kutukabili ni pamoja na;-

1. Kutokuwepo kwa uendelevu wa zoezi la kutayarisha madaftari ya kuhifadhi mali kwa baadhi ya Mawizara na Taasisi nyengine za umma; na
2. Kutokutengwa ama kutokutumika kwa mafungu ya matengenezo ya vifaa n majengo.

Mhe. Spika, Kamati ya Kuchunguza na Kudhibiti Hesabu za Serikali inaishauri Serikali kuwa makini sana katika suala zima la utunzaji na udhibiti wa mali za umma kwa sababu ile ile kuwa hili ni eneo linalotumia fedha nyingi za wananchi kila mwaka. Serikali itakapolimudu hili itapeleke kuokoa fedha nyingi za wananchi na hivyo Serikali itaweza kuzielekeza fedha hizo katika uboreshaji wa huduma za kijamii kama vile sekta ya afya, maji, elimu nakadhalika.

HITIMISHO

Mhe. Spika, Zanzibar kama ilivyo nchi nyengine za dunia ya tatu bado tunaendelea kuwa na tatizo kubwa la uchumi. Tatizo hili linapelekea umasikini kwa wananchi wetu na huduma dhaifu za kijamii kama vile elimu, afya, maji safi, makaazi, usafiri nakadhalika, licha ya kuwa na wingi wa rasilimali.

Mhe. Spika, hali hii inachangiwa sana na mambo mengi, lakini msingi mkubwa unasababishwa na Serikali kutokuwa na uwezo wa usimamiaji wa utekelezaji wa shughuli

zake , kuwa na sera zisizotekelezeka, uwajibikaji kwa baadhi ya wenye dhamana, wizi na ubadhirifu wa fedha na mali za umma, ukosefu wa maadili kwa baadhi ya viongozi nakadhalika.

Mhe. Spika, hali ya kuongezeka kwa mapato katika miaka ya karibuni ni ushahidi tosha kuwa nchi yetu ya Zanzibar ina uwezo mkubwa wa kukusanya mapato ya ndani na ina fursa pana ya kutengeneza vyanzo vyengine vikubwa vya mapato iwapo tutakuwa na mamlaka ya kusimamia uchumi wetu. Sambamba na hayo, kuwa na viongozi makini, waadilifu, sera zinazotekelezeka pamoja na kuipa nguvu na uwezo wa kibajeti Afisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ambayo ndio yenye dhamana ya kudhibiti na kukagua matumizi ya fedha za umma.

Mhe. Spika, naendelea kuipongeza Afisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali licha ya changamoto mbali mbali zinazoikabili Afisi hiyo kibajeti na kitaaluma, lakini bado Afisi inaendelea kufanya ukaguzi na kutoa Ripoti kwa wakati pamoja na kufanya ukaguzi katika maeneo mapya kama ilivyofanya kwa Ukaguzi Maalum wa mambo mbali mbali kwa mfano; ukaguzi wa viinua mgongo, sekta ya ardhi, mazingira na kadhalika.

Mhe. Spika, Kamati inamshauri Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutupia macho kwa kufanya Ukaguzi Maalum katika maeneo mengine kama vile ukagua mikataba (hasa ya ujenzi), misamaha ya kodi, mikopo ya ndani na nje, miradi mbali mbali kama vile TASAF, mradi wa ZUSP nakadhalika.

Mhe. Spika, tunatambua uwezo na changamoto nyengine zinazoikabili Afisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali wa kufanya ukaguzi katika maeneo hayo. Hata hivyo, tunazidi kuiomba Serikali kuzidi kuwajengea uwezo kimaslahi Wakaguzi na Wataalamu wake kwa ujumla ili Afisi hii iweze kutekeleza majukumu hayo kwa manufaa ya taifa.

Mhe. Spika, kwa upande mwingine tumeona mapungufu ya uwezo wa Baraza letu namna linavyoshindwa kuziwezesha Kamati zake kutekeleza majukumu yake ya kikatiba ya kuisimamia Serikali kupitia Kamati hizo. Kamati ya PAC kushindwa kukamilisha kuzifanyia kazi sehemu ya Ripoti ya mwaka 2012/2013 ni ushahidi tosha kuwa Baraza haikuipa muda wa kutosha Kamati hii muda ambao ungeuwezesha kumalizia Hoja zilizomo kwenye Ripoti ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali. Hata hivyo, pamoja na tatizo hilo, kama ilivyo kwa umuhimu wa Serikali kuijengea uwezo Afisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu, ndivyo ilivyo kwa umuhimu kwa Baraza kuijengea uwezo Kamati ya PAC ili iweze kuzitafsiri vyema na kuzifanyia kazi Ripoti za Mdhibiti kwa niaba ya Baraza.

Mhe. Spika, mengi tuliyofanya katika Kamati na kuonekana Kamati kuwa na uwezo wa kumudu shughuli zake, kulitokana na mafunzo tuliyopewa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali katika miaka ya mwanzoni mwa Baraza hili la 8 pamoja na utashi wa Wajumbe wenyewe wa Kamati kujifunza mambo mbali mbali. Mheshimiwa Spika, nachukua fursa hii kwa mara nyengine tena kumpongeza Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa hatua ya kuijengea uwezo Kamati yetu, uwezo ambao uliipelekea Kamati kumudu kutekeleza wajibu wake na hivyo kulijengea heshima kubwa Baraza letu mbele ya macho ya wananchi. Pamoja na yote ni vyema tukakubaliana na ukweli kwamba, ukaguzi ni taaluma inayobadilika kwa kasi kubwa sana kila uchao kutokana na mabadiliko ya teknolojia. Hivyo, Baraza lina wajibu wa kulizingatia jambo hili muhimu.

Mhe. Spika, naomba nimalizie kwa kukushukuru wewe kwa mara nyengine tena kutokana na miongozo na maelekezo yako ya mara kwa mara kwa Kamati yetu, miongozo iliyoisaidia sana Kamati kuweza kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Vile vile, natumia fursa hii kumshukuru sana Katibu wa Baraza kwa uwezeshaji na ushauri aliokuwa akutupatia katika kipindi ambacho Kamati ilikuwa ikizifanyia kazi ripoti hizi.

Katika shukurani zangu, niwashukuru pia watendaji kuanzia Mkatibu Wakuu wa Wizara, Wakurugenzi wa Mashirika ya Umma, Wakuu wa Taasisi mbali mbali, Makamanda wa Idara Maalum za SMZ, Wakuu wa Mikoa, Maofisa Tawala wa Mikoa na Makatibu wa Halmashauri na Mabaraza ya Miji. Aidha, napenda pia kumshukuru Mhasibu Mkuu wa Serikali, Wahasibu wa Wizara na taasisi husika, Wakaguzi wa Ndani na wale wote wanaotoa huduma katika sekta ya fedha, Manunuzi na Uingizaji na Utoaji wa vifaa maghalani katika taasisi zote za Umma. Wote tunawashukuru sana kwa mashirikiano yao kwa Kamati yetu.

Mhe. Spika, mwisho na si kwa umuhimu, katika kumaliza ukurasa huu wa shukurani, naomba kutoa shukurani maalum na za kipeke kwa Wajumbe wanaounda Kamati hii ninayoiongoza mimi, Omar Ali Shehe ambao ni hawa wafuatao:

1. Mhe. Fatma Mbarouk Said - Makamo Mwenyekiti.
2. Mhe. Mbarouk Wadi Mussa (Mtando) - Mjumbe
3. Mhe. Mwanajuma Faki Mdachi - Mjumbe
4. Mhe. Rufai Said Rufai - Mjumbe
5. Mhe. Salim Abdalla Hamad - Mjumbe
6. Mhe. Salma Mussa Bilali - Mjumbe
7. Mhe. Shamsi Vuai Nahodha - Mjumbe

Aidha, kwa niaba ya Kamati, nitoe pia shukurani kwa Sekretarieti ya Kamati yenye watendaji wafuatao:-

1. Ndg. Nasra Awadh Salmin - Katibu
2. Ndg. Othman Ali Haji - Katibu
3. Ndg. Asha Foum Makame - Afisa Sera, Wizara ya Fedha.
4. Ndg. Hurina Said Mohamed - Afisa Bajeti, Wizara ya Fedha
5. Ndg. Khalid Bakar Hamrani - Afisa Sera, Wizara ya Fedha
6. Ndg. Mfaume Mohamed Mfaume - Afisa wa Afisi ya Mdhibiti

Kwa hakika Sekretarieti imetoa mchango mkubwa sana katika kufanikisha kazi za Kamati kwa kipindi chote cha kazi za Kamati.

Mhe. Spika, naomba pia kuwashukuru Wenyeviti wenzangu wote wa Kamati za Kudumu za Baraza hili kwa mashirikiano na mashauriano ya karibu sana katika utendaji wa Kamati zetu. Nimalizie kwa kuwashukuru Wajumbe wote wa Baraza kwa usikivu na umakini mkubwa katika kufuatilia hotuba hii.

Ni imani yangu kuwa, Waheshimiwa Wajumbe wataichangia kwa nia ile ile ya Kikatiba ya kuisimamia Serikali dhidi ya matakwa ya wananchi. Aidha, ikiwa ni pamoja na kuunga mkono kwa dhati, mapendekezo ya Kamati kwa Serikali.

Mhe. Spika,

Naomba kutoa hoja.

Ahsante,

Mhe. Omar Ali Shehe,

Mwenyekiti,

Kamati ya Kuchunguza na Kudhibiti Hesabu za Serikali na Mashirika,

Baraza la Wawakilishi,

Zanzibar.